

ÖNDER ALGEDİK • Ya Fosil Düzen, Ya Devrim

İletişim Yayınları 3745 • Bugünün Kitapları 318

ISBN-13: 978-975-05-4036-3

© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI İsmet Melenagzı

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berfin İnan

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ÖNDER ALGEDİK

Ya Fosil Düzen, Ya Devrim

İklimi Değıştirme Savaşı

ÖNDER ALGEDİK 1971 Malatya doğumlu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü'nden 1994'te mezun oldu. Savunma sanayisinde, komünikasyon, enerji ve inşaat sektöründe iş geliştirme ve proje yöneticiliği yaptı. 2007 yılında Katar'da bir doğalgaz çevrim santrali yapımında proje yönetici olarak çalıştıktan sonra enerji ve iklim değişikliği alanında çalışmaya başladı. Dünya Bankası, Almanya Uluslararası İşbirliği Kurumu gibi kuruluşların enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji konusunda çalışmalarına danışmanlık yaptı. Alanında ilk ve henüz tek olan İklim Değişikliği Eylem Planı İzleme Raporu'nu yazdı. TBMM'nin İklim Politikalarında Rolü adlı çalışmanın yazarları arasında yer aldı. Takım lideri olduğu uluslararası konsorsiyum adına Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Florlu Sera Gazları konusunda yönetmelik çıkartılmasını sağladı. İlk kitabı *Hepimizin Meselesi: İklim Meselesi'nin (İletişim, 2025)* yanı sıra *Bu da Biter, Ya Sonra? Covid 19 ve A'dan Z'ye Yeni Hayat* (Literatür Yayınları, 2022), *Cenova Günlüğü* (İmge, 2001) kitaplarına katkıda bulundu. Halen şirketlere, kurumlara ve belediyelere iklim politikaları konusunda danışmanlık yapmakta olup bir yurtaş olarak da Türkiye'nin enerji ve iklim politikalarını, meclisin yasama faaliyetlerini ve belediyelerin politikalarını izleyip kamuoyu ile paylaşmaktadır. Bu alanda çok sayıda itirazların örgütlenmesi, kanun tekliflerinin duyurulması ve iptali yönünde başarılı çalışmaları vardır. *Yesilenerji.com*, *Cumhuriyet Enerji*, *Gazete Duvar*, *Muhallif.com*, *Birikim* gibi adreslerde yayınlanmış çok sayıda analiz ve yazısı bulunmaktadır. Raporları ve arşivini <http://www.onderalgedik.com/> adresinden paylaşmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	7
VERİLER VE YÖNTEM ÜZERİNE	11
Önsöz	13
Giriş	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
İklimi Değiştirme Savaşı	25
Adlandırma meselesi 28 • Özne kim? 29 • Politikaları perdeleme için günah keçisi 32 • Termo-politika olarak tanım 35 • İklim meselesi mi, politika meselesi mi? 37 • Bilimi dizginleme 39 • Büyük tuzak: Siyasi kısıtlar 44 • İklim diplomasisi 46	
İKİNCİ BÖLÜM	
Fosil Yakıt Savaşları	51
Bir ton karbondioksit ne demek? 52 • Kullanımının tarihi 53 • Ticarileşmeden tekelleşmeye 55 • Tekelleşmeden enerji savaşlarına 58 • Fosil üretim üsleri ve üretim biçimleri 65 • Enerji savaşlarından enerjinin iktidarına 68 • Fosil enerjinin iklim savaşı 71 • İklimi değiştirme politikası; re- karbonizasyon 76 • Küresel kalıptan yerel ortaklığa 79	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İklim Değişikliği İthal Edilebilir mi? 81

Türkiye'nin enerji bağımlılığı 84 • Toplu taşımayı kim öldürdü? 88 • 1948 Otomobil Cumhuriyeti 91 • Beton Cumhuriyeti 93 • Karbon Cumhuriyeti 96 • Fosil İmparatorluğu 99 • İklim anlaşmaları iklimi değiştirir mi? 102 • İklim fonları kime gitti? 105 • Fosil söylemler 108 • COP31 öncesi dört perde 113 • Avustralya: İklim meselesi ihracatçısı 115 • COP31: Karbon emperyalizm durağı 121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İklim Devrimi 125

Bir havuz problemi olarak iklim meselesi 126 • Görünmez bileşen: Fosil hammadde 128 • Fosil altyapı 129 • Fosil soygun 130 • "Ama bu gezegenin sorunu!" 135 • Otomobil Cumhuriyeti ne kadar zengin? 138 • Asfalt belediyeciliğinin suçu yok mu? 141 • Dünyada asfalt beton politikaları 143 • Zorunda mıyız? 145 • Tik Tok 148 • Devrimin ilhamı 149 • Devlet istediğinde 156 • Devrimin aritmetiği 160

BEŞİNCİ BÖLÜM

Devrimin Rengi 165

Düzenin örgütlü gücü 166 • İki kırılma, bir ders 167 • Muhalefet ne zaman muhalefettir? 168 • Devrimin renkleri 172 • Devrimi beklerken 179

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIIB	Asya Altyapı Yatırım Bankası (Asian Infrastructure Investment Bank)
AR4/AR5/AR6	IPCC Dördüncü / Beşinci / Altıncı Değerlendirme Raporu (Assessment Report)
ASMUD	Asfalt Mütcaahhitleri Derneği
BM	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.
BP	British Petroleum
BTR1	Birinci İki Yıllık Şeffaflık Raporu (Biennial Transparency Report)
CEO	İcra Kurulu Başkanı (Chief Executive Officer)
COP	6 Taraflar Konferansı (Conference of the Parties)
CRT	Ortak Raporlama Tablosu (Common Reporting Table)
EAPA	Avrupa Asfalt Kaplama Derneği (European Asphalt Pavement Association)
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development)

EGO	Elektrik, Gaz, Otobüs (Ankara Büyükşehir Belediyesi)
EIB	Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank)
EJ	Egzajul (Exajoule)
ETKB	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
FAR/SAR/TAR	IPCC Birinci / İkinci / Üçüncü Değerlendirme Raporu (First / Second / Third Assessment Report)
FBI	Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)
GEFF	Yeşil Ekonomi Finansman Programı (Green Economy Financing Facility)
GİB	Gelirler İdaresi Başkanlığı
GW	Gigawatt
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change)
JRC	Ortak Araştırma Merkezi (Joint Research Centre)
KDV	Katma Değer Vergisi
LNG	Sıvılaştırılmış Doğalgaz (Liquefied Natural Gas)
MAPEG	Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü
MW	Megawatt
NAPA	Ulusal Asfalt Kaplama Derneği (National Asphalt Pavement Association)
NASA	Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi (National Aeronautics and Space Administration)
NDC	Ulusal Katkı Beyanı (Nationally Determined Contribution)

OICA	Uluslararası Otomobil Üreticileri Örgütü (Organisation Internationale des Constructeurs d'Automobiles)
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
PETDER	Petrol Sanayicileri Derneği
PM	Partikül Madde (Particulate Matter)
PWh	Petawatt saat
SECAP	Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı (Sustainable Energy and Climate Action Plan)
SMR	Küçük Modüler Reaktör (Small Modular Reactor)
SMIC	İnsanın İklim Üzerindeki Etkisi Çalışması (Study of Man's Impact on Climate)
SPM	Politika Yapıcılar için Özet (Summary for Policymakers)
SR15	IPCC 1.5°C Özel Raporu (Special Report on Global Warming of 1.5°C)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEP	Ton Eşdeğeri Petrol
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TWh	Terawatt saat
UNFCCC	BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change)
UNEP	BM Çevre Programı (United Nations Environment Programme)

USGS	ABD Jeoloji Araştırmaları Merkezi (United States Geological Survey)
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü (World Meteorological Organization)
WTI	West Texas Intermediate (ham petrol referans fiyatı)
WWF	Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund)

VERİLER VE YÖNTEM ÜZERİNE

Bu kitaptaki sayısal veriler üç ilkeye dayanıyor: ilk kaynak, çapraz kontrol ve politikayla bütünleşme.

İlk kaynak: Mümkün olan her durumda veriyi zincirin en başından aldım. Türkiye'nin fosil yakıt tüketimi, emisyonları, inşaat ve ulaşım istatistikleri için başvurduğum kaynaklar TÜİK, MAPEG, Gelirler İdaresi Başkanlığı ve Merkez Bankası'nın kendi yayımladığı tablolardır. Bu kurumlara ait ve kamuya açık olan ham verileri yorumlanmış özetler yerine doğrudan kullandım; sütun tanımları, ölçüm birimleri ve kapsam sınırları da bu kaynaklardan okundu. Tahmin ya da kestirimin zorunlu olduğu yerlerde –örneğin veri serisi kesintilerinde– yöntem dipnotta belirtildi.

Çapraz kontrol: Türkiye'nin uluslararası kurumlara sunduğu resmî veri setleri –UNFCCC'ye iletilen emisyon envanterleri ve İki Yıllık Şeffaflık Raporu (BTR1), IEA ve Dünya Bankası'na bildirilen enerji istatistikleri– ulusal kaynaklarla birlikte okundu. Bu eşleştirme iki işe yarıyor: birincisi rakamları doğruluyor, ikincisi ulusal verinin uluslararası bağlamda nereye oturduğunu gösteriyor. Küresel raporlar-

daki Türkiye verileri ile Türkiye'nin kendi yayımladığı tablolar arasında tutarsızlık saptandığında her iki sürüm dipnotta gösterildi. Avustralya için de aynı yöntem izlendi; Avustralya İstatistik Bürosu, DCCEEW ve UNFCCC raporlamaları karşılaştırmalı olarak incelendi.

Politikayla bütünleşme: Bir rakamın anlamlı olması için politikayla bağlantısının kurulması gerekiyor. 647 milyon ton asfalt ya da 904 milyar dolarlık yakıt ithalatı tek başına bir istatistik; onu hangi kanunun, hangi bütçenin, hangi hükümet kararının ürettiği gösterilmeden iklim tartışmasına katkısı sınırlı kalır. Kitabın bu bütünleştirme iddiasını somutlaştırmak için TBMM'nin altyapısı kullanılarak iki araştırma raporu hazırlatıldı. *Dünya Geneline İlim Kanunları*, Eskişehir Milletvekili Nur Jale Süllü aracılığıyla; *Türkiye'nin Fosil Yakıt İthalatı Bilgi Derleme Raporu* ise Kocaeli Milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu aracılığıyla yürütüldü. TBMM araştırma raporları, meclisin kendi prosedürü çerçevesinde hazırlanmış resmî belgelerdir; bu nitelikleriyle kitabın politika iddialarına hem bürokratik hem de tarihsel bir dayanak sağlıyor.

Bu üç ilkenin bir arada uygulanması, kitabın yalnızca rapor derleyen değil veri üreten bir çalışma olduğu anlamına geliyor. Sayıların kaynağına dair her türlü soru dipnotlardan ve kaynakça bölümünden izlenebilir.

Önsöz

İklim meselesi failleri sahne arkasında kalan, fiilleri soyuta indirgenmiş bir tiyatro gibi her yerde sahneleniyor. İzliyoruz ama oyundan çıkınca bir şey yapacak halimiz kalmıyor. Oyun bize bir iklim çaresizliği hissi veriyor. Sahne görmediğimiz kömür santrallerini anlatırken, kentlerde yoksulların yakmak zorunda kaldığı kömürü, her gün çektiğimiz trafiği ve beton mikserlerini konunun dışında bırakıyor. Bu oyunun kapalı gişe oynamasını biz sağlıyoruz.

İklim Meselesi (2025) kitabım çıktıktan sonra on farklı platformda, bölüm eğitim yılı açılış dersinden kültür merkezlerine, mahalle kitapçılarından belediye salonlarına kadar farklı yerlerde üç yüz elliden fazla insanla kitabı tartıştım. O tartışmalar bu kitabı besledi. Ama aynı zamanda bu kitabı zorunlu kılan şeyi de gösterdi. Egemen fikirler iklim meselesinde de egemendi.

Şunu da fark ettim: Onlarca farklı bağlamda insanlar iklim krizinin ciddiyetini, COP'ların yetersizliğini, kömür santrallerini tartışıyordu. Ama kimse asfaltı, betonu, otomobil imalatını, karayolu yatırımını iklim meselesi olarak

adlandırmıyordu. Bu kör nokta rastlantı değildi. Bir fosil düzenin muhalefet alanının sınırlarını da çizmesinin sonucuydu. Adını koyuyorum: *kontrollü karşı alan*. İklim tartışmalarında söylenemeyen şey, söylenenler kadar önemlidir.

İklim Meselesi iklim değişikliğinin tanımını yaparak, mescelenin fosil yakıtlar ile geleneksel enerji kaynakları arasında bir savaş olduğunu ortaya koyarak, karşımıza siyasi kısıtlar getirerek bilimsel kısıtları es geçtiğini ve bunların da bir iklim çaresizliği ürettiğini ortaya koyarak ilk adımı attı. O kitabın sonunda hâlâ askıda kalan bir soru vardı: Neden bu söylem çalışıyor? Neden hem devlet, hem sivil kuruluşlar hem de bilimsel kurumlar aynı çerçeve içinde kalıyor? Bu kitap o soruya cevap arıyor.

“*Ya fosil düzen ya devrim*” – bu başlık bir tercih sunmuyor, bir tespiti formüle ediyor.

Fosil düzen, bireysel karbon ayak izinin tartışıldığı, yenilenebilir enerjinin teşvik edildiği, COP kararlarının kutlandığı, “net-sıfır” söylemlerinin sevildiği bir düzeni kapsıyor. Ama aynı düzen; 35 yılda Mısır büyüklüğünde bir alanı beton ve asfaltla örttü, küresel otomobil filosunu 440 milyondan 1,5 milyara çıkardı, Türkiye’de belediyeler insanları araba kullanmaya zorlamak için her yıl milyarlarca doları asfalta gömdü. Eğer fosil düzenin kökten değişmesi, mülkiyet ilişkilerinin, altyapı birikiminin, adlandırma iktidarının dönüşümünü gerektiriyorsa “ya/ya” bir retorik abartı değil, analitik bir sonuçtur.

Bu kitap teknolojik çözüm önerileri sunmuyor, hangi teknolojinin ne kadar emisyon azaltacağını hesaplamıyor. “Bireyler ne yapabilir?” sorusuna cevap vermiyor. Bunlar başka kitapların işi. Ama politikaların değişmesinin paradan ve teknolojiden daha güçlü bir çözüm üreteceğini gösteriyor. İklimi değiştirme politikasının söyleminin nasıl kurulduğunu ve maddi fosil altyapının bu söylemin neresinde ko-

numlandığını analiz ediyor. Türkiye ile Avustralya'yı vaka olarak alıyor; ama argüman bu iki ülkeyi aşıyor.

Kitapta çok sayıda dipnot göreceksiniz. Bir kısmı TÜİK, MAPEG, UNFCCC, IEA gibi birincil kaynaklardan ham veriler alındı ve metodolojik hesaplarla hayatımızdaki karşılığına dönüştürüldü. Bir kısmı kitabın teorik iskeletini taşıyan akademik kaynaklara, politika belgelerine, tarihsel anlaşmaları içeriyor. Vekillerimizin desteğiyle TBMM'de hazırlattığım iki araştırma raporu da kitaba önemli katkılar sağladı. İnsanla yaptığım tartışmalar bu dipnotları değiştirmede. Ama kitabın sorusunu keskinleştirdi.

Son bir not: Bu kitabın önsözü en son yazıldı, yola çıktığı başlık ise kitap bittikten sonra değişti. Çünkü bu kitabı yazarken çıktığım yolculukta uğradığım duraklar varış noktasını belirledi. Kimi zaman Newcastle Limanı'nda durdum, kimi zaman Falih Rıfkı'yla New York'u ziyaret ettim, Curitiba'dan yola çıkıp Sevgi Soysal ile buluşup o kavak ağacının yıkıldığı mekânı izledim. Ama o duraklar ve arkasındaki termo-politika bu önsözü son söz olarak yazmayı, varış noktamızı başlığa koymayı gerektirdi.

